

3. Habermas Yu. Hromadyanstvo i natsional'na identychnist' // Umovy hromadyanstva: Zb. st. / Pid red. Varta van Stinberhena. – K., 2005. – S.49–70.
4. Hora O. Metodyka doslidzhennya rivnya sformovanosti natsional'noyi identychnosti studentiv // Naukovi zapysky Kirovohrads'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni V. Vynnychenka. Ser.: Pedahohichni nauky. – 2012. – Vyp.103. – S.90–100.
5. Kas'yanov H. Teoriyi natsiyi ta natsionalizmu. – K., 1999. – 352 s.
6. Nahorna L. Natsional'na ideya // Entsyklopediya istoriyi Ukrainy v 10 t.: T.7. Mi–O. – K., 2010. – S.264.
7. Nahorna L. Ponyattya «natsional'na identychnist'» i «natsional'na ideya» v ukrayins'komu terminolohichnomu prostori // Politychnyy menedzhment. – 2003. – №2. – S.14–30.
8. Problema natsional'noyi identychnosti u konteksti protsesiv ukrayins'koho natsiyetvorennya [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.academia.edu/24717640/>
9. Smit Antoni D. Natsional'na identychnist'. – K., 1994. – 224 s.
10. Stepyko M. Ukrayins'ka identychnist': fenomen i zasady formuvannya. – K., 2011. – 336 s.

Matskiv T. Ya., postgraduate, Research Institute of Ukrainian Studies (Ukraine, Kyiv), history2401@gmail.com

On the question of the definition of national identity: the theoretical aspect

The article deals with the definition of national identity as one of the key terms of nationalism studies. The historiography of the problem is reviewed, especially the investigations of the Ukrainian scholars. The etymology of the term is analyzed, also the way it is perceived in contemporary scientific space. The concepts «national» and «ethnic» identities are compared, the difference between them is shown. In order to understand completely this phenomena, the author pays attention to the terms «national idea» and «national consciousness», which are related with identity. The modes of researching the national identity are counted. As a result, the author considers why this issue is so important for social sciences.

Keywords: nation, national identity, ethnic identity, national consciousness, national idea.

* * *

УДК 94(100):008:524

Перга Т. Ю.,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» (Україна, Київ), pergatatiana@gmail.com

НООСФЕРНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ЦИВІЛІЗАЦІЇ – НОВА ПАРАДИГМА?

Досліджуються засади ноосферного підходу до розвитку цивілізації, в основі якого лежить вчення В. І. Вернадського про ноосферу. Розкривається його відмінність від формаційної та цивілізаційної теорії розвитку людського суспільства, технократичного підходу до її періодизації. Ноосферний розвиток розглядається, як новий більш високий щабель розвитку соціуму. Доводиться, що його рушійними силами є наукова думка, праця і соціальна організація людства. Ноосферна свідомість перетворюється на основу формування ноосферної цивілізації; її інформаційною домінантою є колективний розум. У цьому контексті суттєво зростає роль науки. Вводиться поняття «ноосферного конфлікту», який полягає у протиріччі між матеріальною і духовною (інтелектуальною) складовими всесвітньо-історичного процесу. Робиться висновок, що головною тенденцією розвитку ноосферного підходу наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. є пошук механізмів збалансування і гармонізації розвитку людства, що унаочнено у теоріях вичерпання ресурсів біосфери, коеволуції, сталого розвитку та ін.

Ключові слова: ноосфера, цивілізація, ноосферна свідомість, В. І. Вернадський, М. М. Мойсєєв, коеволуція, сталий розвиток.

Як показала низка міжнародних самітів зі сталого розвитку, проведених у 1992, 2002 та 2012 рр., спроби світової спільноти вирішити екологічні проблеми з допомогою сучасних технологій не принесли очікуваних результатів. Для їх розв'язання, перш за все, необхідно змінити свідомість людей та змістити пріоритети від економічних до загальнолюдських цінностей. Це

дозволяє зробити ноосферний підхід до розвитку цивілізації, який доцільно розглядати як один зі шляхів виходу зі світової системної кризи, в якій людство опинилося на порозі третього тисячоліття.

У науковому дискурсі для характеристики певного етапу всесвітньо-історичного процесу використовуються різні визначення поняття «цивілізація» (А. Фергюссон, Ф. Бродель, М. Вебер, Е. Дюркгейм, О. Шпенглер, М. Данилевський, А. Тойнбі та ін.). Найбільш поширеним є формаційний (К. Маркс, Ф. Енгельс) та цивілізаційний (О. Шпенглер, А. Тойнбі, П. Сорокін) підходи до періодизації розвитку людського суспільства. Х. Дж. Маккіндер, К. Гаусхофер, Н. Спайкмен та ін. сфокусували увагу на його геополітичному аспекті; Д. Белл, Й. Масуди, О. Тоффлер – на інформаційному. Г. Моргантау, Р. Арон, Р. Гілпін розглядали розвиток соціуму з геополітичних позицій; Л. Гумільов – як етап у розвитку етносу. Філософ українського походження, один із засновників Української академії наук, видатний вчений першої половини ХХ ст. В. І. Вернадський, розробив вчення про ноосферний розвиток, яке започаткувало новий напрямок розробки теорії розвитку цивілізації.

Вивченню теорії ноосфери присвячена широка низка наукових досліджень як іноземних (М. М. Мойсєєв, Н. В. Гірусов, Н. В. Жульков, А. П. Казначєєв, Г. С. Смірнов та ін.), так і вітчизняних (В. Г. Воронкова, В. В. Мельник, І. П. Кулясов, М. І. Голубець та ін.) фахівців, однак бракує праць, що розглядають її «цивілізаційний» аспект. Актуальність його розробки обумовлена загостренням глобальних проблем, і в першу чергу – екологічної, що ставлять на порядок дня завдання пошуку більш збалансованого шляху розвитку людства у ХХІ ст. У даній статті ми маємо намір проаналізувати ноосферний підхід до розвитку людського суспільства та довести, що його варто розглядати як новий якісний етап еволюції цивілізації.

Термін «ноосфера» вперше ввів у науковий обіг (у 1927 р.) французький вчений С. Леруа, який трактував її як «мислячу» оболонку, яка формується людською свідомістю. Найбільш повне втілення його теорія знайшла в розробках П. Тейяр де Шардена, який був переконаний, що глобальна мережа знань, досліджень і почуття взаємозалежності людей утворюють ноосферу. Еволюційний процес він графічно зображував як «конус простору – часу», в основі якого – множинність і хаос, а на вершині – точка їх об'єднання в єдине ціле – «точка Омега».

Проте наукове обґрунтування ноосферного розвитку пов'язане, в першу чергу, з ім'ям В. І. Вернадського. На відміну від П. Тейяр де Шардена, він висунув більш матеріалістичну концепцію ноосфери, існування якої розглядав, як закономірний процес еволюції біосфери. Ще у 1920-х рр. вчений почав розробляти теорію про біосферу як єдину систему Землі, де весь основний хід геохімічних та енергетичних перетворень визначається діяльністю живих істот. Теоретичні напрацювання попередніх століть розглядали більшість процесів, що мінали в ході геологічного часу вид нашої планети, як чисто фізичні, хімічні або фізико-хімічні явища. На думку науковця, єдиним правильним підходом до біосфери є її розгляд як цілісної глобальної екологічної системи. Еволюція біосфери відбувається

у результаті техногенної діяльності людини; вона стає, за визначенням Вернадського, ноосферою – «сферою розуму», яка охопить більшу частину Землі – від глибоких її надр до найвищих шарів атмосфери. Хоча В. І. Вернадський, не використовуює у своїх наукових працях термін «цивілізація», теорію ноосферного розвитку можна розглядати, використовуючи цивілізаційний підхід до періодизації розвитку людського суспільства. У його вченні мова йде про новий, більш високий рівень розвитку сучасного суспільства – «ноосферний», який будується людиною. «Історичний процес на наших очах корінним чином змінюється. Вперше в історії людства інтереси народних мас – всіх і кожного – і вільної думки особистості визначають життя людства, є мірилом його уявленості про справедливість. Людство, взяте в цілому, стає могутньою геологічною силою. І перед ним, перед його думкою і працею стає питання про перебудову біосфери в інтересах вільно мислячого людства як єдиного цілого. Це новий стан біосфери, до якого ми, не помічаючи цього, наближаємося, і є «ноосфера» [3, с. 21].

У науковому дискурсі ХХ–ХХІ ст. прихильники цивілізаційного підходу пов'язують виникнення і розвиток цивілізацій з релігійним (А. Тойнбі, А. Вебер) або культурним чинниками (С. Хантінгтон, Ф. Бродель). На відміну від них, В. І. Вернадський покладає в основу розвитку цивілізації (зокрема ноосферного етапу) перетворюючий вплив на нашу планету такої форми життя людини, як розумна діяльність. «В останні тисячоліття спостерігається інтенсивне зростання впливу однієї видової живої речовини – цивілізованого людства – на зміну біосфери. Під впливом наукової думки і людської праці біосфера переходить в новий стан – в ноосферу» [4, с. 98].

Запропонований В. І. Вернадським підхід до розвитку соціуму відрізняється від формаційного підходу, який вважає детермінуючими соціально-економічні чинники. Однак він не вкладається і у загальноприйняті рамки цивілізаційного підходу, який бере за основу мову, історію, релігію, культуру, але не враховує екологічний чинник. У певному сенсі вчення В. І. Вернадського опонує і до ідеї антропоцентризму, що лежить в основі глобально-технократичного підходу до періодизації історії людського суспільства. Ідеологія технократичного мислення (Д. Тофлер), спирається на абсолютизацію ролі техніки і технологій в житті сучасної цивілізації і недооцінку природної регуляції й еволюції, що є детермінуючим фактором розвитку системи «соціум-природа», а також зростаючий вплив людини на довкілля, який на початку ХХІ ст. починає формувати розвиток економіки, технологій і призводить до поступової дематеріалізації та гуманізації діяльності. Беручи до уваги всесвітній характер ноосфери, можна констатувати, що при розробці своєї теорії В. І. Вернадський використав глобальний підхід, який характеризує цивілізацію як етап лінійно-прогресивного розвитку людства, що становить єдине ціле. Учений не «локалізує» розвиток цивілізації за географічними, історичними, етнічними, культурними чи релігійними ознаками; у всіх народів він відбувається за єдиним (ноосферним) зразком, що певним чином його універсуалізує. Доцільність цієї методології підтверджується реаліями сучасного розвитку – загострення

екологічних проблем робить неминучим пошуку консенсусу між державами (яскравий приклад – міжнародні рішення зі зміни клімату).

Головною перепорою на шляху ноосферного розвитку є «ноосферний конфлікт», який Г. С. Смирнов розглядає як протиріччя між матеріальною (економічною) і духовною (інтелектуальною) складовими всесвітньо-історичного процесу, що проявляються на рівнях «природа і суспільство», «біосфера і цивілізація», «людина і Всесвіт» [11, с. 215]. Фактично воно є протиріччям між свідомістю людини і її проявом у вигляді культури і цивілізації, між рівнем свідомості, який необхідно досягти і тим, який на даний час вже досягнуто. Очевидно, що становлення ноосферного суспільства та ноосферної свідомості людства буде відбуватися у процесі вирішення вказаного протиріччя.

Вивчаючи наукову і філософську спадщину В. І. Вернадського, М. М. Мойсєєв й І. Т. Фролов зробили висновок, що квінтесенцією його вчення про біосферу і ноосферу є положення про гармонійний розвиток суспільства і управління організованістю біосфери [8, с. 39]. В. П. Казначєєв [6, с. 139] додав до цих тверджень вчення В. І. Вернадського про автотрофічність людства [1]. Ці закони унаочнюються у таких тенденціях ноосферного розвитку. Перша представлена становленням колективного розуму людства, який забезпечить формування загальнолюдського світогляду і сприятиме розвитку світової економіки на основі дотримання екологічного та морального імперативів. Друга тенденція пов'язана зі зростаючою автотрофічністю людства. Соціальна автотрофічність ґрунтується на освоєнні земної кори та навколосемного космічного простору, біосферних джерел енергії (сонячної, атомної та термоядерної та ін.), збільшення використання яких дозволяє зменшити тиск цивілізації на біосферу і вирішувати глобальну екологічну проблему. Третя тенденція полягає у становленні ноосферної людини, адже саме вона вирішує основне протиріччя ноосферного розвитку і визначає вектор розвитку цивілізації [5, с. 129]. Як зазначав В. Вернадський «Біосфера перейде так чи інакше, рано чи пізно в ноосферу... На певному етапі розвитку людина вимушена буде взяти на себе відповідальність за подальшу еволюцію планети, інакше у неї не буде майбутнього» [1, с. 512].

Еволюція цивілізації – від зародження до розпаду, відповідно до теорії А. Тойнбі, визначається законом «Виклик – Відгук», згідно з яким прогрес чи регрес цивілізації пов'язаний з адекватністю Відгуку регіонального соціуму на Виклик історичної ситуації. Якщо скористатися цим концептуальним підходом до аналізу теорії ноосферного розвитку, то можна дійти висновку про зростаючу роль виклику глобальної екологічної катастрофи, відповідно на який має стати зростання ноосферної свідомості і ноосферного інтелекту. В. І. Вернадський вважав їх засадничими моментами майбутнього цивілізації. «У геологічній історії біосфери перед людиною відкривається величезне майбутнє, якщо воно зрозуміє це і не буде вживати свій розум і свою працю на самознищення» – писав науковець [2, с. 239]. Учений виділив культурну біогеохімічну енергію як джерело розвитку людської свідомості та суспільства, перетворення біосфери в ноосферу.

Аналіз досліджень теоретичних напрацювань з теорії біосфери свідчить, що питання ноосферної свідомості є одним з найголовніших. У сучасному науковому дискурсі йому приділена велика увага. Зокрема, М. М. Мойсєєв вказував, що перехід до ноосфери вимагає появи нової якості людини, тому вчений писав про нові принципи антропогенезу [10, с. 129]. Він уважав, що для побудови раціонального суспільства необхідно розкрити потенціал особистості, створити умови для її творчого і вільного розвитку, соціальної захищеності [10, с. 169–170].

Г. С. Смирнов дотримується думки, що «це справжня єдність екологічної глобальної загальнолюдської культурної свідомості цивілізованого людства» [11, с. 134]. Вона формується як «оптимізація та гармонізація рівнів природного і соціального, природного і штучного, біосферного і техносферного, духовного і матеріального» [11, с. 115] та є глобальною планетарною свідомістю, яка об'єднує людей незалежно від їх національних, класових, економічних або культурних відмінностей. Дослідник зазначає, що глобалізація свідомості на сьогоднішній момент є домінантою інтенсивного розвитку ноосферного свідомості. Глобальна ноосферна свідомість є і загальнолюдським свідомістю, вона є «формою ненасильницького, толерантного, консенсусного, конвергентного утвердження злагоді в матеріальному і духовному бутті цивілізації» [11, с. 129]. Отже ноосферна свідомість перетворюється на основу формування ноосферної цивілізації.

Водночас свідомість тісно пов'язана з відповідальністю людини. А. Печчеї, засновник Римського клубу, прийшов до висновку, що незважаючи на досягнення науки і техніки, людина не стала мудрішою в оцінці своїх потреб і не змогла правильно пристосуватися до змін, що відбуваються. Тому вона повинна прийняти відповідальність за себе і свій світ, розвинути здатність оцінювати результати своїх дій, але статися це може тільки за рахунок небаченого ще ланцюга подій, які Печчеї називає «людської революцією» [13, с. 11]. Автор робить висновок: «Головне – людська особистість, вона важливіше будь-яких справ і будь-яких ідей, бо всі вони без людей зовсім нічого не значать» [13, с. 310].

Головну, концептуальну роль у ноосферному розвитку відіграє інформація. Колективний розум є його інформаційною домінантою, необхідною умовою вирішення протиріччя між матеріальним і гуманізаційним. М. М. Мойсєєв розумів під колективним розумом системну властивість, що виникає при об'єднанні індивідуальних розумів людей [7, с. 134]. У результаті формується загальне світорозуміння, механізми колективної пам'яті та вироблення колективних рішень [9, с. 465]. Колективний розум повинен акумулювати мудрість людства і містити необхідні потенційні можливості для прийняття рішень. Прообраз загальнолюдського колективного розуму вчений бачив в ООН. Розмірковуючи про інформаційне суспільство, стверджуючи необхідність творення колективного розуму людства, М. М. Мойсєєв підкреслював, що перехід суспільства в ноосферу потребує напруження всіх сил. В епоху ноосфери завдяки розвитку колективного розуму людство стає частиною єдиного планетарного організму, виконуючи роль мозкового центру [9, с. 198]. Аналіз особливостей сучасного

розвитку розкриває основні перешкоди на шляху становлення колективного розуму, якими, на наш погляд, є нерозвиненість ноосферного світогляду, груповий егоїзм, поширення споживацького ставлення до життя.

У цьому контексті суттєво зростає роль науки. Вернадський розглядав науку як геологічну й історичну силу, яка змінює біосферу й життя людства, що збільшує її роль у розв'язанні глобальних загальнолюдських проблем і конкретних соціально-економічних завдань. У цьому проявляється турбота не лише про сучасні, а й про прийдешні покоління. Логічним висновком багатьох положень ноосферної концепції є ідея об'єднання зусиль людства заради свідомого регулювання процесу творення ноосфери.

Хоча В. І. Вернадський встиг лише в загальних рисах розробити засади ноосферної концепції розвитку, він запропонував новий погляд на розвиток сучасної цивілізації та проблеми, що постають перед людством. Науковий пошук, що здійснюється в цьому напрямі, призвів до появи низки концепцій, які розвивають положення теорії ноосфери. Одним із важливих аспектів досліджень є її ємність. Становлення постіндустріального суспільства сприяло розвитку у другій половині ХХ ст. ідеї Т. Мальтуса про негативний вплив неконтрольованого зростання народонаселення на ресурси планети (зокрема він прогнозував голод на Землі). Російські вчені В. Г. Горшков, В. І. Данілов–Данільян, К. Я. Кондратьєв обґрунтували теорію біотичної регуляції і стабілізації навколишнього середовища, на основі якої був розроблений критерій екологічної техноємності, що розглядається як межа стійкості біосфери до антропогенних впливів. Причина глобальної екологічної кризи згідно до цієї теорії, полягає у швидкому зростанні народонаселення, яке перевищує «розумні межі». Учені вказали на необхідність зниження антропогенного навантаження на біосферу у 10 разів, запропонувавши пропорційно зменшити кількість населення планети [12, с. 317].

Співзвучними з цією теорією є і дослідження Римського клубу. У доповіді «Межі зростання», зробленій у 1972 р. під керівництвом Д. Медоуза, зазначено, що якщо існуючі світові тенденції зростання населення, обсягів виробництва, виснаження ресурсів та забруднення довкілля залишаться незмінними, то приблизно в середині ХХІ ст. буде досягнута фізична межа зростання на планеті Земля з подальшим різким та неконтрольованим зменшенням населення та економічним занепадом і деградацією екосистем. Водночас у ній вказано, що зміна свідомості людей, засвоєння системного мислення сприятиме подоланню негативних тенденцій і переходу до до стану економічної, соціальної та екологічної стабільності.

Можна стверджувати, що головною тенденцією розвитку ноосферного підходу наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. є пошук механізмів збалансування і гармонізації розвитку людства. Наприклад, концепція коєволюції, розроблена М. М. Мойсєєвим, передбачає узгодження «стратегії природи» і «стратегії розуму»; вона може відбуватися за умови зміни становлення суспільства до природи, підкорення суспільства екологічному імперативу. Збалансувати економічний, соціальний та екологічний аспекти розвитку намагається і концепція сталого розвитку. Очевидно, що сталий

розвиток неможливий без реального просування людства до ноосфери. Для виживання наше суспільство має істотно змінити характер своєї діяльності на планеті, весь спосіб життя. Для цього людство має ставати дедалі розумнішим, а колективний розум соціуму – концентруватися насамперед на науці, яка повинна слугувати інтересам усіх жителів нашої планети, як сучасних, так і майбутніх поколінь. Ноосферну цивілізацію варто розглядати, як мету розвитку людства; шляхом досягнення цієї мети має сталий розвиток.

Отже, теорія ноосферного розвитку є важливим елементом теорії розвитку цивілізації. Вона розглядає вплив людини на довкілля як головну рушійну силу розвитку цивілізації, що є цілком логічним з огляду на формування глобальної екологічної кризи. Водночас ця теорія є не лише теоретико-філософською, а і науково-практичною основою подальшого розвитку цивілізації, вона дає інструменти гармонізації потреб людського суспільства з можливостями біосфери і пріоритетизації екологічних цінностей.

Список використаних джерел

1. Вернадский В. И. Автотрофность человечества // Владимир Вернадский. Жизнеописание. Избранные труды. Воспоминания современников. Суждения потомков / В. И. Вернадский. – М.: Современник, 1993. – С.462–520.
2. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1991. – 271 с.
3. Вернадский В. И. Про науковий світогляд / В. И. Вернадський; пер. М. Кратко. – К.: НАН України, Центр гуманіт. освіти, 1996. – 56 с.
4. Вернадский В. И. Хімічна будова біосфери Землі та її оточення / С. В. Волков та ін. – К.: Нац. акад. наук України, Коміс. з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Ін-т заг. і неорган. хімії ім. В. І. Вернадського, 2012. – 506 с.
5. Жульков М. В. Ноосферное развитие человечества. Социально-философский анализ / М. В. Жульков. – Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing GmbH & Co. KG, 2012. – 187 с.
6. Казначеев В. П. Учение В. И. Вернадского о биосфере и ноосфере / В. П. Казначеев. – Новосибирск: Наука, 1989. – 248 с.
7. Моисеев Н. Н. Высокое соприкосновение: Общество, человек и природа в век микроэлектроники, информатики и биотехники / Н. Н. Моисеев, И. Т. Фролов // Вопр. философии. – 1984. – №9. – С.24–41.
8. Моисеев Н. Н. Расставание с простотой / Н. Н. Моисеев. – М.: Аграф, 1998. – 480 с.
9. Моисеев Н. Н. Универсум. Информация. Общество / Н. Н. Моисеев. – М.: Устойчивый мир, 2001. – 200 с.
10. Моисеев Н. Н. Человек и Ноосфера / Н. Н. Моисеев. – М.: Молодая гвардия, 1990. – 351 с.
11. Смирнов Г. С. Ноосферное сознание и ноосферная реальность: Философские проблемы ноосферного универсума / Г. С. Смирнов. – Иваново: Ивановский государственный университет, 1998. – 244 с.
12. Соколов С. В. Социологи истории. Монография / С. В. Соколов. – М.: вид-во «Прспект», 2017. – 411 с.
13. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи. – М.: Прогресс, 1985. – 312 с.

References

1. Vernadskiy V. I. Avtotrofnost cheloveka // Vladimir Vernadskiy. Zhizneopisanije. Isbrannye trydi. Vospominanija sovremennikov. Syzhdenija potomkov / V. I. Vernadskiy. – M.: Sovremennik, 1993. – S.462–520.
2. Vernadskiy V. I. Naychnaja misl kak planetarnoje javlenije potomkov / V. I. Vernadskiy. – M.: Nayka, 1991. – 271 s.
3. Vernadskiy V. I. Pro naukovij svitoglad / V. I. Vernadskiy; per. M. Kратко. – K.–NAN Ukraini, Centr gymanitar.osvitu, 1996. – 56 s.
4. Vernadskiy V. I. Himichna bydova biosferi Zemli ta jiji otocennia / S. V. Volkov ta in. – K.: Nac.akad.nayk Uktajini, Komis. Z nayk.spadchini akad.V. I. Vernadskogo, In-t zag. I neorgan.himiji im.V. I. Vernadskogo, 2012. – 506 s.

5. Zhylkov M. V. Noosfernoje razvitije chelovechestva. Socialno-filosofskiy analiz / M. V. Zylkov. – Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing GmbH & Co. KG, 2012. – 187 s.

6. Kaznacheev V. P. Ychenije V. I. Vernadskogo o biosphere I noosfere / V. P. Kaznacheev. – Novosibirsk: Nayka, 1989. – 248 s.

7. Moiseev N. N. Visokoje soprikosnovenije: Obchestvom chelovek i priroda v vek mikroelektroniki, informatiki i biotajniki / N. N. Moiseev, I. T. Frolov // Vopr.filosofii. – 1984. – №9. – S.24–41.

8. Moiseev N. N. Passtavanije s prostotoj / N. N. Moiseev. – M.: Agraf, 1998. – 480 s.

9. Moiseev N.N. Yniversum. Informacija. Obchestvo / N. N. Moiseev. – M.: Ystojchivij mir, 2001. – 200 s.

10. Moiseev N. N. Chelovek I Noosfera / N. N. Moiseev. – M.: Molodaja gvardia, 1990. – 351 s.

11. Smirnov G. S. Noosfernoje soznanije I nosfernaja realnost: Filosofskije problem noosfernogo univertsyuma / G. S. Smirnov. – Ivanovo: Ivanovskij gosydarstvennij universitet, 1998. – 244 s.

12. Sokolov S. V. Sociologia istorii. Monografia / S. V. Sokolov. – M.: izd-vo «Prospekt», 2017. – 411 s.

13. Pechcheji A. Chelovecheskije kachestva / A. Pechchei. – M.: Progress, 1985. – 312 s.

Perga T. Y., PhD (History), senior researcher of the State Institution «Institute of World History of National Academy of Sciences of Ukraine» (Ukraine, Kiev), pergatatiana@gmail.com

Noospheric approach to the development of civilization – new paradigm?

The principles of the noosphere approach to the development of civilization, developed in the theory of V. I. Vernadsky has investigated. Its distinction from the formation and civilization approaches to the development of human society, and the technocratic approach to its periodization has shown. Noospheric development has seen as a new higher level of social development. Its driving forces are the scientific thought, labor and social organization of mankind. It has proved that noospheric consciousness becomes the basis for the formation of noospheric civilization, the collective mind – its information dominant. In this context, the role of science is significantly increasing. The idea of the «noospheric conflict» which mean the contradiction between the material and the spiritual (intellectual) components of the world-historical process is developed. It is concluded that the main tendency of the development of the noosphere approach at the end of the XX century – the beginning of the XXI century is the search of mechanisms for balancing and harmonizing the development of mankind, which is developed in the theories of exhaustion the biosphere resources, co-evolution, sustainable development etc.

Keywords: noosphere, civilization, noosphere consciousness, V. I. Vernadsky, M. M. Moiseev, coevolution, sustainable development.

* * *

УДК 796.011

Пінчук Є. А.,
доктор філософських наук, професор, завідувач
кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Національний університет фізичного виховання
і спорту України (Україна, Київ), liga.viktoria@ukr.net

Колядич Е. В.,
абсельвент, Національний університет фізичного
виховання і спорту України (Україна, Київ),
Mikhail-ibragimov@ukr.net

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ В ІСТОРІОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Розглядаються проблеми становлення і сучасного розвитку фізкультурно-спортивного світогляду в якості смислотворчої культурологічної його цінності як важливого конструкта гуманізації історичного процесу. Мова йде про необхідність формування привабливого ставлення до спорту та занять фізичною культурою як необхідної умов формування життєвої позиції молоді. В контексті «філософії спорту» досліджується проблеми соціальної ролі, яку на різних історичних етапах відігравав спорт і фізичне виховання в уяві людей про силу і красу власної тілесності, її змісту та призначення.

Ключові слова: спорт, фізичне виховання, смисл, цінність, історіософія, фізкультурно-спортивний світогляд.

Людина завжди знаходиться в пошуках смислу своєї діяльності, чим пояснюються її інтереси, тобто те, що вона цінує, куди спрямовує, проектує, орієнтує своє життя. Виникає питання, яке ж в такому разі, несе